

Фізіка ў постацях і датах

8 СТУДЗЕНЯ — 160 ГАДОЎ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ Я. А. НАРКЕВІЧА-ЁДКІ (1848—1905), ПРЫРОДАЗНАЎЦА, ВЫНАХОДНІКА, МЕДЫКА

К. Дз. Варанько

Якуб Атонавіч (Антонавіч) Наркевіч-Ёдка — адзін з самых яркіх прадстаўнікоў беларускай навуковай думкі другой паловы XIX — пачатку XX ст. Яго навуковыя інтарэсы ахоплівалі галіны медыцыны і прыродазнаўства. Такіх вучоных раней называлі прыродазнаўцамі. Іх асаблівасцю быў універсалізм. Усебаковы знаўца таемнасцей электрычнасці, у першую чаргу прыроднай, атмасфернай, ён зрабіў шэраг выдатных адкрыццяў. Яго даследаванні выходзілі ў сваіх абагульненнях на філасофскі ўзровень. За свае незвычайныя эксперыменты вучоны атрымаў за мяжой тытул “электрычнага чалавека”.

Нарадзіўся Я. Наркевіч-Ёдка на Уздзеншчыне (па іншых звестках — у мястэчку Турын Ігуменскага павета — цяпер Пухавіцкі раён). Пачатковую адукацыю атрымаў дома. Вучылі яго настаўнікі, а таксама маці, якая ў сваіх захапленнях аддавала перавагу музыцы. Гэта не магло не аказаць уплыву і на развіццё сына. Іграць на фартэпіяна Якуб пачаў яшчэ ў маленстве, а ў Мінскай губернскай гімназіі (закончыў яе ў 1865 г.) заняткі гэтыя прадоўжыў. Прычым ён не толькі іграў, але і праявіў свае здольнасці як кампазітар, знаўца музыкі. Пасля заканчэння гімназіі Я. Наркевіч-Ёдка шмат падарожнічаў па Еўропе з прыватнымі канцэртамі. І далей на ўсё жыццё за ім замацавалася слава таленавітага віртуоза-піяніста.

Далёкі ад таго, каб заспакойвацца на дасягнутым, Я. Наркевіч-Ёдка ў вышэйшых навучальных установах Вены, Парыжа, Фларэнцыі набываў веды па прыродазнаўчых наву-

ках і медыцыне. Але палітычныя абставіны — у першую чаргу франка-пруская вайна — прымусілі яго вярнуцца на радзіму. Асноўная навуковая дзейнасць вучонага праходзіла ў яго радавым маёнтку Наднёман. Тут былі створаны метэаралагічная станцыя першага разраду (на той час адзіная ў цэнтральнай частцы Міншчыны), палі электракультывацыі, электратэрапеўтычны кабінет, а таксама электрографічная, электрабіялагічная і астранамічная лабараторыі. Метэаралагічная станцыя ўваходзіла ў склад Галоўнай фізічнай абсерваторыі Расіі. За заслугі ў галіне метэаралогіі ў 1890 г. Я. Наркевіч-Ёдка быў узнагароджаны сярэбраным медалём Рускага географічнага таварыства.

Якуб Атонавіч быў таксама выдатным урачом. У выніку лячэння хворых у сваім санаторыі ён даказаў, што з дапамогай электрографіі можна вызначыць псіха- і фізіялагічны стан чалавека, і ўдала выкарыстоўваў яе для дыягнаставання хвароб і лячэння захворванняў. За гэта адкрыццё ў 1900 г. магнетычная секцыя Міжнароднага кангрэса ў Парыжы абрала Я. Наркевіча-Ёдку сваім прэзідэнтам, і яму было прысвоена званне прафесара электрографіі і магнетызму. У сваім санаторыі вучоны выкарыстоўваў для лячэння і новы бескантактны метады электратэрапіі, які праходзіў за мяжой як “метады Ёдкі”. У санаторыі з 1892 г. была арганізавана вытворчасць кумысу і кефіру.

Яшчэ ў 1890 г. з вежы яго сядзібнага дома рэгістраваліся разрады электрычнасці ў атмасферы на адлегласці да 100 кіламетраў. А 24 лютага 1891 г. вучоны ўпершыню

дэманстраваў у Пецярбургу вынайдзены ім “бяздротавы тэлеграф” — папярэднік сучаснага радыётэлеграфа.

Самым рэзультатыўным яго дасягненнем было выкарыстанне ў сельскай гаспадарцы атмасфернай электрычнасці. Штучнае прыцягненне электрычнасці ў глебу паскарала развіццё раслін. Пад электракультывацыяй у Я. Наркевіча-Ёдка было 100 гектараў ворыва. Ураджай для большасці раслін павялічваўся на 20—30 працэнтаў.

Вучоны стварыў прыбор для вымярэння з высокай дакладнасцю вільготнасці глебы на глыбіні да трох метраў.

Якуба Наркевіча-Ёдку па вядомасці параўноўвалі з Л. Пастэрам, а галоўнае яго адкрыццё — электраграфію — з адкрыццём В. Рэнтгена. Уклад Я. Наркевіча-Ёдка ў навуку атрымаў вялікае прызнанне: ён быў членам мноства навуковых устаноў і таварыстваў у Расіі і за мяжой, меў шматлікія ўзнагароды, дыпломы, званні.

Мінулі дзесяцігоддзі, але і сёння ідэя нашага суайчынніка займаюць навуковую думку, розумы многіх вучоных. У гэтым, бадай што, галоўны вынік навуковай дзейнасці “прафесара электраграфіі і магнетызму” з Беларусі.

Літаратура

- Наркевіч-Ёдка Якуб Атонавіч // Беларус. энцыкл. : у 18 т. Мінск, 2000. Т. 11. С. 161.
- Наркевіч-Ёдка Якуб Атонавіч // Энцыкл. гісторыі Беларусі : у 6 т. Мінск, 1999. Т. 5. С. 281.
- Наркевіч-Ёдка Якуб Атонавіч // Асветнікі зямлі Беларускай, X — пачатак XX ст. : энцыкл. давед. 2-е выд. Мінск, 2006. С. 307.
- Киселев, В. Н. Парадоксы “электрического человека” : жизнь и деятельность белорус. ученого Я. О. Наркевича-Йодко / В. Н. Киселев. — Минск : Белорусская наука, 2007. — 316 с., 1 л. цв. ил., 1 л. портр.
- Виноградов, Д. След погасшей звезды / Дмитрий Виноградов. Минск : Звезды Гор, 2006. 217 с., [2] л. цв. ил. : фот.
- Грыбкоўскі, В. П. Прафесар электраграфіі і магнетызму : Якуб Наркевіч-Ёдка / В. П. Грыбкоўскі, В. А. Гапоненка, У. М. Кісялёў. Мінск : Навука і тэхніка, 1988. 70 с., [8] л. ил., 1 л. партр. (Нашы славутыя землякі).
- Кісялёў, У. Якуб Наркевіч-Ёдка (1847—1905) / Уладзімір Кісялёў // Славутыя імёны Бацькаўшчыны / [уклад.: Уладзімір Гілеп і інш.; рэдкал.: А. П. Грыцкевіч (гал. рэд.) і інш.]. Мінск, 2000. Вып. 1. С. 342—356.
- Марціновіч, А. А. Жыў “электрычны...” чалавек : Якуб Наркевіч-Ёдка / Алесь Марціновіч // Зерне да зерня : гісторыя ў асобах : эсэ, нарысы. Мінск, 1996. С. 323—332.
- Наркевіч-Ёдка Якуб Атонавіч // Гонар і слава Капыльшчыны : навук. дзеячы / [склад.: Холлад Н. У., Гурло Н. А.]. [Жапыль], 2000. С. 32—34.
- Круковский, В. Слава досталась другим / Виктор Круковский // Родная прырода. 2006. № 10. С. 21.
- Ярмоленка, В. Вучоны, вынаходнік, вандроўнік... / Валерый Ярмоленка // Родная прырода. 1999. № 2. С. 30.
- Кісялёў, У. Якуб Наркевіч-Ёдка (1847—1905) / Уладзімір Кісялёў // Беларускі гістарычны часопіс. 1998. № 1. С. 116—119.
- Киселев, В. Первопроходец из “Над-Немана” / Владимир Киселев // Атэстацыя. 1997. № 4. С. 87—91.
- Уладзімірскі, М. “Электрычны чалавек” / Міхась Уладзімірскі // Беларуская Мінчушчына. 1997. № 5. С. 54—57.
- Улащик, В. С. Великие имена в истории физиотерапии. Сообщение 4. Я. О. Наркевич-Йодко — белорусский естествоиспытатель, физиотерапевт / В. С. Улащик // Здравоохранение. 1999. № 5. С. 56—58.
- Эльяшевич, Е. Г. Незаслуженно забытые открытия белорусских ученых / Е. Г. Эльяшевич // Вопросы организации и информатизации здравоохранения. 1999. № 3. С. 47—49.
- Кісялёў, У. Верны дзвюм інтуіцыям : Якуб Наркевіч-Ёдка ў мастацтве / Уладзімір Кісялёў // Мастацтва. 1999. № 4/5. С. 37—42.